

**BIBLIOTECA
CULTURII
AROMÂNE**

www.proiectavdhela.ro

Prof. Univ. Dr. Gheorghe Zbucnea

**DESPRE DESTINUL
ISTORIC
AL ROMÂNILOR
DIN DREAPTA
DUNĂRII
ÎN SECOLUL XX**

Despre destinul istoric al românilor din dreapta Dunării în secolul XX

În urmă cu peste un veac, în paginile ziarului *Timpu* din 25 mai 1879, Mihai Eminescu constata că: „Nu e popor megieș care să nu aibă români sub jugul său: sârbi, bulgari, greci, turci, unguri, muscali, nemți, fiecare are, unii milioane, alții sute de mii de suflete, din acest popor osândit de Dumnezeu spre nefericire și sabie...” Tot acolo, Eminescu considera că strămoșii românilor au fost „din marea unitate etnică a tracilor romanizați care ocupau în veacul de mijloc aproape întreg teritoriul Peninsulei Balcanice, începând de sub zidurile Constantinopolului, a Atenei și a Triestului, și ajungând până la Istru spre miazănoapte și răsărit, și până în șesurile Tisei, spre apus.”

Se poate constata azi că, într-o măsură mai mare sau mai mică, la toate punctele cardinale, mai aproape sau mai departe, România este o țară înconjurată de români. Se cuvine așadar a se vorbi mai degrabă de o istorie a românilor și nu de una a României. În jurul frontierelor de astăzi ale statului român trăiesc o serie de români care au fost și sunt acolo autohtoni, deci *oameni ai pământului*. Între aceștia se înscriu și cei din dreapta Dunării, existenți într-un număr mai mare sau mai mic înspre sud, în Bulgaria, Grecia, Albania și în toate țările rezultate din destrămarea fostei federații iugoslave, din valea Vardarului și până în Peninsula Istria și apropierea Triestului. Acești conaționali ai noștri sunt cunoscuți în general astăzi cu diverse denumiri, fie date de populațiile majoritare în rândurile cărora trăiesc, fie decurgând din denumirea și trăsăturile graiurilor pe care le-au vorbit și le vorbesc. Astfel înspre sud de Dunăre, din imediata apropiere a fluviului și până departe în inima Greciei continentale mai înregistrăm încă vorbitori ai celor patru dialecte ce alcătuiesc laolaltă, conform părerii imensei majorități a învățaților, limba română.

În spațiul sud dunărean românii au fost și sunt autohtoni. Încă din evul mediu, și apoi în vremurile moderne, a apărut ideea și apoi teoria științifică că ei sunt descendenții romanității orientale și că în acest fel au fost și sunt parte a poporului român, a cărui arie de etnogeneză și de viață a fost mult mai întinsă decât cea cuprinsă între hotarele statului național de astăzi. Mare parte a lumii savante: istorici, lingviști, etnografi (exceptând pe unii din țările balcanice, din motive lesne de înțeles, și mai nou pe unii aromâni din zonă sau din diasporă) au susținut și susțin că aromânii, denumiți între altele în spațiul balcanic și vlahi, termen străin pus în circulație și folosit de slavi, bizantini, turci etc., au fost și sunt o ramură a poporului român, iar idiomul folosit de ei un dialect al limbii române.

În spațiul balcanic prezența elementului românesc, alături de alte etnii, a fost atestată de diverse izvoare din zonă sau din afară încă din jurul anului 1000, atunci când în general acolo s-au încheiat diversele etnogeneze. Masa românilor balcanici trăitori în vremurile medievale și moderne, cu descendenți până în zilele noastre, a continuat neîntrerupt romanitatea orientală. În ultimele secole ale mileniului I se vorbea o limbă comună, relativ unitară, pe un mare spațiu. Într-o epocă istorică greu de precizat, și ca atare controversată, această limbă comună s-a diferențiat apărând în acest fel dialectele istorice ale limbii române: daco-român, aromân, meglenoromân și istroromân. Aceste dialecte și-au avut apoi în timpurile medievale și moderne propria lor existență și evoluție, fără a-și modifica trăsăturile caracteristice fundamentale, fără a deveni la rândul lor limbi distincte, chiar dacă cu timpul unele diferențieri au devenit tot mai pronunțate. Ulterior acești români balcanici nu au rămas în afara fenomenului de migrații

interne specific acestui spațiu, ceea ce a făcut ca tabloul etno-demografic al vremurilor mai noi să fie diferit de cel al vremurilor de odinioară. Se știe astfel că de-a lungul multor veacuri, mai cu seamă în vremea turcocrăției, a avut loc o deplasare și deci o extindere a elementului sârbesc dinspre sud spre Dunăre și Sava. O extensie a albanezilor s-a petrecut din apropierea Mării Adriatice înspre interiorul Peninsulei Balcanice. În spațiul balcanic s-au amestecat tot mai mult, mai ales în anumite zone, precum cea a Macedoniei istorice, diferitele populații, apărând adevărate mozaicuri etnice. Totodată acest amestec a favorizat, datorită și disproporției numerice, asimilarea unor populații ca proces continuu, respectiv schimbarea compoziției etnice. Românii balcanici nu au putut rămâne în afara unui asemenea proces, care pentru ei a avut efecte negative mult mai pronunțate, în raport cu alte etnii balcanice, întrucât proporțional numărul lor s-a restrâns continuu, iar ariile de locuire au devenit și ele din ce în ce mai reduse, mai izolate, fără legături continue.

Existența românismului balcanic în spațiul sud-dunărean a avut o serie de trăsături proprii pe multiple planuri. Înglobați, dar nu înghițiți în masa slavă sau grecească din zonele respective, acești români nu au reușit să-și creeze o viață statală proprie, ceea ce în perspectivă istorică a avut însemnate consecințe negative. Asupra lor s-au perindat o serie de stăpâniri politice străine, precum cea bizantină, sârbească, otomană etc. pentru a ajunge apoi între granițele diferitelor state naționale moderne ce s-au creat în zonă, după dispariția parțială sau totală a unor mai vechi forme politice imperiale. Astfel, la începuturile epocii moderne, urmașii romanității orientale erau împrăștiați în grupuri mai mari sau mai mici în întregul spațiu balcanic, împărțindu-se în mai multe grupuri. Cei mai numeroși și cei mai activi dintre ei erau aromânii, avându-și ca principală arie de existență zona Macedoniei istorice, a Albaniei, Epirului, Thesaliei și munților Pind. Încă de timpuriu, din ce în ce mai mulți, aromânii „roiseră,” voit sau nu, spre alte spații balcanice, în Bulgaria, în Croația, Istria etc., precum și mai departe, din Orientul Apropiat spre țărmurile nord-pontice, câmpia Dunării de mijloc, Veneția și mai departe, spre occident, urmând apoi a-și crea comunități și peste ape, din America până în Australia.

În perioada turcocrăției a continuat modul de viață tradițional multiseclar al românilor balcanici. În cele mai multe zone, mai ales în părțile central-sudice, comunitățile românești, cele ale aromânilor în special, și-au păstrat încă caracterul patriarhal, precumpănitor pastoral, nelipsind însă și o angrenare din ce în ce mai pronunțată în realitățile societății urbane în contextul mutațiilor ce începeau a se face simțite și în lumea balcanică. Păstoritul a fost, până inclusiv în secolul trecut, o dimensiune stabilă și statornică a vieții românești, favorizată între altele de condițiile mediului geografic muntos în cea mai mare parte, precum și de lipsa unor frontiere statale închise care să împiedice deplasările lor în zonă. Această îndeletnicire a și permis ca de-a lungul mai multor veacuri înțelesul etnic al termenului de vlah să fie dublat de un înțeles tehnic, acela de păstor. Agricultură în diverse forme a fost omniprezentă în viața majorității românilor balcanici, mai ales în acele zone unde păstoritul nu era o ocupație principală. Zone mai importante în care agricultura era practică pe o scară mai largă au fost Valea Timocului și a Moravei, ținuturile din jurul orașului Niș, părțile centrale ale Croației etc. Încă în secolele XIII-XIV în actele sârbești e consemnată claca lor la arat și secerat, la cositul fânului și lucrarea viilor, precum și obligații în produse agricole. Tot din aceeași perioadă izvoarele consemnează însemnate cantități de grâu exportate din Marea Vlahie.

O mărturie a vechimii și continuității îndeletnicirilor agricole la românii balcanici o poate constitui și păstrarea unei bogate terminologii de origine latină, inclusiv a unor elemente ce au dispărut în spațiul nord-dunărean, unde agricultura a fost principala ocupație.

O parte din românii balcanici au îmbrățișat meseria armelor. Rolul lor ca factor militar poate fi urmărit de-a lungul veacurilor de la bizantini și turci până la imperiali și grecii moderni. Astfel au intrat în componentele unor realități militare extrem de diversificate, devenind voinuci, pronoitari, amartoli, uskoci etc. Erau vestite și căutate produse ale economiei lor, precum săbii, iatagane, junghere, apoi paftale, obiecte de podoabă sau bisericesti. Încă din secolul al XII-lea produsele făurite de românii balcanici au devenit cunoscute și căutate departe de locurile lor de baștină, mai întâi la Constantinopol sau Veneția și apoi din Egipt până în Franța sau Rusia. La începutul epocii moderne, în satele lor s-a răspândit cultura gogoșilor de mătase și prelucrarea acesteia. Diversificarea îndeletnicirilor meșteșugărești, ca și implicarea tot mai pronunțată în activitățile comerciale au dus la implicarea lor în viața orașelor și târgurilor existente, precum Bitolia, Ianina, Arta, Castoria, Ohrida, precum și la transformarea unor sate proprii în târguri și orașe, precum Moscopole, Călăreți, Siracu, Gramoștea, Clisura, Crușova, Mețova etc. Între aceste centre urbane, în cursul veacului al XVIII-lea, cel mai important și implicat cel mai cunoscut a fost Moscopole.

Începând din secolul trecut, treptat, în spațiul sud-est european s-au modificat realitățile politico-statale pe măsura declinului și apoi dispariției Imperiului Otoman (ulterior și a celui habsburgic). Ca urmare a acțiunilor naționale au apărut state precum Serbia, Grecia, Muntenegru, care au înglobat în teritoriul lor și populație românească. Cu ocazia războaielor balcanice din anii 1912-1913 stăpânirea otomană în spațiul sud-est european a dispărut practic, iar aromânii au fost cuprinși în principal în hotarele statelor Grecia, Bulgaria, Albania și Serbia (Jugoslavia după 1918). În paralel cu crearea noilor realități statale, această parte a continentului european a intrat și ea, cu întârziere, într-un proces de modernizare ce s-a făcut simțit în toate planurile existenței oamenilor, deci și a românilor. Încă de la începutul veacului păstoritul, prin sistemul transhumanței, ca îndeletnicire importantă a aromânilor, a primit o serie de lovituri, ajungându-se treptat practic la dispariția sa. Frontierele stabilite nu o dată artificial, în funcție de jocuri de interese și înțelegeri oculte, au rupt legăturile absolut necesare între locurile de pășunat și de trăit ale aromânilor din timpul verii, respectiv al iernii, aflate de acum în state diferite. Veacuri de-a rândul aromânii fuseseră proprietarii locurilor de pășunat și a altor întinse terenuri. Statele moderne, spre deosebire de bizantini sau de turci, nu le-au mai garantat astfel de posesiuni, ei fiind supuși unor exproprieri masive, ce au lovit în egală măsură în îndeletniciri și în standardul lor de viață. Statele moderne, mai ales în secolul nostru, au promovat o amplă acțiune de colonizare în zonele locuite de aromâni. Exemplul cel mai semnificativ, fără a fi singurul, l-a constituit fără îndoială stabilirea în Macedonia grecească a sutelor de mii de refugiați greci din Asia Mică, ceea ce a și determinat între altele plecarea a zeci de mii de aromâni în emigrație, respectiv stabilirea multora dintre ei în Cadrilater, cu ajutorul statului român, până în 1940, când vitregia vremurilor i-a silit să plece într-o nouă emigrare. Multă vreme românii balcanici fuseseră vestiți pentru calitatea lor de meșteșugari, produsele lor artizanale fiind prezente nu numai în spațiul balcanic, ci și în întregul bazin mediteranean și mai departe. Fenomenul industrializării și al producției de fabrică a lovit

iremediabil și această îndeletnicire tradițională. Într-o perioadă în care mijloacele moderne de circulație lipseau în spațiul sud-est european, aromânilor le revenise rolul important de vehiculare a bunurilor de tot felul în întreaga arie balcanică, îndeletnicire care de asemenea avea să dispară treptat, inexorabil. Târziu în raport cu părțile occidentale fenomenul urbanizării a cuprins și țările balcanice.

Tot mai mulți aromâni din motive evidente și-au abandonat satele și cătunele lor, îndreptându-se spre așezările urbane și stabilindu-se între oameni aparținând altor neamuri. A fost această restrângere continuă a comunităților rurale până la dispariție una dintre cele mai importante și în același timp mai tragice modificări existențiale în viața românilor balcanici în plan național. În așezările lor rurale, de regulă, aromânii alcătuiau comunități închise, endogame, ceea ce a constituit un factor esențial în păstrarea sentimentului identității proprii, a tradițiilor de tot felul și mai cu seamă a limbii învățate din pruncie și transmisă din generație în generație, mai ales de către femeile care în cele mai multe cazuri, nici nu cunoșteau altă formă de exprimare, spre deosebire de bărbați care, în marea majoritate a cazurilor, erau poligloți. Stabilirea în mediul urban a distrust astfel de realități și legături tradiționale, a contribuit la adâncirea fenomenului înstrăinării și deci al pierderii identității românești. La aceasta a mai contribuit și un alt factor, respectiv politica de desnaționalizare și de asimilare promovată de toate statele din zonă, cu toate mijloacele pe care le aveau și le au la dispoziție. Școala, armata, administrația, biserica au fost factori în statele-națiune din zonă ce au contribuit și contribuie la deromânizare. S-a adăugat într-o măsură crescândă și media, respectiv presa, radioul, televiziunea, cu rol din ce în ce mai important, pe aceeași direcție a asimilării.

Evident că astfel de realități precum cele enumerate, precum și altele, ce amenințau însăși existența românismului balcanic, nu puteau lăsa indiferentă masa românească din spațiul balcanic și nici societatea românească și elita politică de la nord de Dunăre. Încă spre sfârșitul domniei lui Alexandru Ioan Cuza începuse cea de a doua renaștere națională a românilor balcanici, acțiune care avea să continue și în primele decenii ale veacului XX. Laolaltă, în acei ani, au acționat atât românii originari din sudul Dunării, cât și cei de la nord de Dunăre, fie în locurile lor de baștină, fie în statul român, pe care-l denumeau atunci și mai târziu țară. Încă de la început au fost urmărite mai multe obiective în plan școlar, bisericesc, politic. Decenii în șir a rămas valabilă ideea programatică exprimată de Dimitrie Bolintineanu: *„Nu este ideea noastră de a-i uni cu noi, căci suntem depărtați de dânșii. Nu este ideea noastră de a-i ajuta să opereze răsculări. Cugetul nostru este ca acest popor să aibă conștiința naționalității sale... ceea ce credem noi că toți acești români ar trebui să facă este de a-și păstra cu sântenie limba și datinile române, oricare ar fi soarta ce viitorul le păstrează.”*

În acest context, după 1900, a continuat și s-a amplificat procesul de creare a unui învățământ propriu românesc. Astfel, în ajunul primului război mondial, în spațiul aromânesc funcționau 118 școli primare, precum și 4 școli secundare. Toate acestea fuseseră create în principal în vremea turcocrăției, ele fiind finanțate, în ceea ce privește construcțiile, dotarea, salariile cadrelor didactice, de către guvernul României și de către propriile comunități românești din locurile de baștină. Prin angajamente oficiale semnate cu ocazia conferinței de pace de la București din august 1913, guvernele grec, sârb, bulgar se angajaseră să permită funcționarea pe mai departe a rețelei școlare românești.

Primul război mondial, urmând războaielor balcanice, a lovit puternic rețeaua școlară românească din spațiul balcanic, care a intrat într-un proces de declin și apoi de dispariție. Astfel, în Serbia și apoi în Jugoslavia interbelică, învățământul în limba maternă pentru aromâni nu a existat (a existat doar o rețea școlară în Banatul sârbesc pentru românii de acolo, nu însă pentru aromâni sau timoceni). În Albania interbelică au funcționat cu intermitențe între 3-7 școli românești, având de fapt un regim juridic de tolerare. În Bulgaria a funcționat doar o școală primară, la Djumaia în Macedonia, căreia i s-a adăugat apoi un liceu românesc la Sofia, evident mult prea puțin pentru marele număr de români trăitori în spațiul dintre Dunăre și Carpați. Oarecum paradoxal tocmai în spațiul grecesc au continuat să funcționeze, deși în continuă diminuare, un număr de școli românești, ultimele fiind închise abia la încheierea celui de-al doilea război mondial, în condițiile începutului războiului rece și ale conflictului dintre autoritățile comuniste de la București și cele regale de la Atena. Existența unui învățământ propriu pentru aromâni în spațiul statal grecesc a fost fără îndoială o realitate ce ar fi putut avea efecte benefice pentru sutele de mii de aromâni trăitori sub autoritatea Atenei. A intervenit însă o reglementare juridică plină de consecințe negative pentru aromâni. Astfel actele de studii ale absolvenților școlilor românești, inclusiv ale absolvenților cu bacalaureat ai învățământului secundar de la Salonic, nu aveau valabilitate în fața autorităților grecești, ce-i considerau pe astfel de absolvenți drept „analfabeți.” Aceasta a generat o dublă realitate. Tot mai mulți aromâni au urmat școlile cu limbă de predare greacă și în care li se făcea masiv, în toate formele posibile, propagandă în sensul că vlahii erau și sunt greci și nu aveau și nu au nimic comun cu românii. Astfel a crescut foarte mult numărul grecomanilor, ce a devenit cu timpul covârșitor și în destule părți unanime. O altă consecință negativă a constituit-o faptul că un număr crescând de absolvenți ai școlilor românești, de regulă elementele cele mai capabile și mai dotate, s-au îndreptat spre instituțiile de învățământ superior din România, pe care le-au absolvit nu o dată cu brio și apoi s-au stabilit în România Mare, departe de locurile unde se născuseră. Astfel, în mare măsură, românii din Balcani au fost lipsiți de o elită culturală și politică ce ar fi putut să aibă un rol important în frânarea fenomenului înstrăinării. De altfel acest proces al plecării spre alte zări a aromânilor nu era nou, căci nici viața lor nu a fost ferită de lovituri care i-au pus mereu pe drumuri. Dacă după prăbușirea Moscopoliei diaspora aromânească se orientase mai cu seamă spre spațiul central european, spre Viena, Budapesta, spre țările române etc., în jurul anului 1900 diaspora aromânească cuprinde treptat arii tot mai întinse. Încă din ultimul deceniu al secolului trecut, în diverse părți ale SUA, de la Detroit până la Saint Louis sunt menționați aromâni, ca și istoromâni, ce se considerau de altfel aceiași cu frații de-ai lor din Transilvania, Bucovina, Basarabia sau Vechiul Regat. În primele decenii ale secolului XX, în SUA și Canada au ființat nu mai puțin de 27 de societăți ale aromânilor (cu sau fără alți români) cu caracter de întraajutorare, cultural, bisericesc. Cea mai veche dintre ele, cu existență până în zilele noastre, este *Societatea Fărșerotul*, fondată în anul 1903. Ulterior aromânii s-au împrăștiat în diferite țări occidentale, precum Franța, Anglia, Germania și pe alte continente, ajungând la importante comunități în Australia și chiar Noua Zeelandă.

Evident că o analiză a situației românității balcanice în general, a aromânilor în special la începutul secolului XX, trebuie a avea ca punct de plecare pe de o parte situația statistică și repartitia geografică a elementelor latinofone de acolo, iar pe de altă parte imaginea, deci

aprecierea apartenenței etnice pe care ei înșiși și alții o aveau despre o realitate categoric diferită de celelalte etnii ce alcătuiau mozaicul atât de pestriț de popoare și de limbi din spațiul sud-est european. Vorbitorii idiomurilor latine în diverse ipostaze, fie dialectale, fie regionale sau chiar locale, la nivelul unor comunități rurale fuseseră denumiți dealungul veacurilor în cele mai diverse moduri de către cei cu care intraseră în contact și în mijlocul cărora trăiau. Cea mai răspândită denumire era categoric cea de vlahi, respectiv valahi, cărora li se adăugau destule altele precum: cuțovlahi, morovlahi, țăntari, ciobani, machedoni etc. păstrând în tradiție amintirea Romei imperiale ce le lăsase drept moștenire limba. Ei înșiși se denumeau statornic cu termenul de armâni sau derivate ale acestuia, așa cum cei mai dinspre nord se denumeau romeri.

În spațiul balcanic, în cursul secolului al XIX-lea, fiecare dintre popoarele ce urmăreau atunci crearea de state naționale, ca primă etapă în împlinirea unor planuri de extindere bazate nu o dată pe himere imperiale ale trecutului (Imperiul bizantin, Țaratul bulgar, Imperiul lui Ștefan Dușan), au căutat să folosească, adeseori prin falsificări nu o dată grosolane, statistica demografică drept argument și instrument în realizarea unor aspirații politice mai mult sau mai puțin laudabile. În astfel de condiții problema situației statistice a elementului românesc din Peninsula Balcanică este extrem de dificil de abordat, neputându-se ajunge acum, probabil niciodată, la încheieri sigure.

Multă vreme, în cadrul Imperiului Otoman consemnarea în documentele oficiale a populațiilor s-a făcut exclusiv pe baza criteriului religios, respectiv al apartenenței la o comunitate recunoscută oficial de către sultan. În astfel de condiții, în spațiul otoman românii apăreau între ortodocșii subordonați Patriarhiei ecumenice. O dată cu nașterea și amplificarea mișcării naționale grecești, s-a ajuns la confundarea întregii mase de ortodocși cu grecii, ignorându-se în acest fel caracterul etnic distinct al unor ortodocși ce erau fie români, fie bulgari sau sârbi etc. Despre numărul românilor de peste Dunăre au făcut mențiuni o serie de călători străini diplomați, militari, publiciști etc. Ei proveneau fie din spațiul balcanic, fie din alte părți ale Europei.

Există mai multe statistici alcătuite, de exemplu, în perioada războiului din 1877-1878 cu privire la Macedonia istorică. Statistica rusă din 1877 consemna existența în sangeacul Monastir a unui număr de 187.800 români, respectiv cca. 25% din populația ce trăia acolo. Pentru sangeacurile Salonic, Monastir, Seres și Drama o statistică oficială turcă din 1878 consemna pentru sangeacul Monastir 15.843 români. Într-o statistică publicată la Belgrad în 1889 se considera că în Macedonia trăiau 74.375 români. Statistica bulgară alcătuită în anul 1900 consemna în Macedonia 80.717 români, respectiv 77.626 creștini și 3.500 musulmani. Patru ani mai târziu, francezul G. Routier aprecia că în Macedonia și vechea Serbie trăiau 183.000 români, cifră apropiată de cea dată în statistica oficială turcă din anul 1905, conform căreia românii alcătuiau cca., 6% din totalul populației. Într-o statistică germană din 1906 în Turcia europeană erau consemnați 56.000 români. În 1918, cehul V. Sis credea că în Macedonia trăiau 58.000 de români, iar la New York se aprecia că numărul românilor din Macedonia, în 1916, se ridică la 63.895. Delegația bulgară la conferința de pace de la Paris din anii 1919-1920, aprecia că în Macedonia istorică trăiau 79.401 români.

Așadar, înaintea primului război mondial, pentru Macedonia numărul românilor a fost apreciat de greci între 12.000 și 600.000, de către bulgari și sârbi între câteva mii și peste 100.000. La începutul secolului XIX Pouqueville credea că în spațiul grecesc trăiau 74.000 de români.

Ubicini aprecia numărul românilor din Turcia la 400.000 în 1853, pentru ca 6 ani mai târziu E. Poujade să ridice numărul lor la 800.000, cifră reținută și de E. Picot în 1874. În anul 1895 G. Weigan credea că în spațiul balcanic trăiau 373.000 de români, respectiv 163.000 în Turcia și Grecia, 150.000 în Serbia, 60.000 în Bulgaria. Un bun cunoscător al realităților balcanice, col. L. Lamouche credea că în anul 1899 în Turcia trăiau 500-600.000 români, cărora li se adăugau 145.000 de români în Serbia și 60.000 în Bulgaria.

Cifre diferite au dat și românii. Dimitrie Bolintineanu credea că în spațiul sudic al Peninsulei Balcanice trăiau 1.200.000 români. În lucrarea sa memorialistică I. Nenițescu aprecia numărul românilor la 863.000. În 1906 V. Diamandi credea că în Turcia europeană trăiau 721.000 de români, în Grecia 200.000, în Serbia 150.000 și în Bulgaria 110.000. În 1913 Constantin Noe, secretar al Societății de cultură macedoromâne din București, credea că în Macedonia trăiau 350.000 de români. În anul 1919 delegația românilor balcanici, condusă de G. Murnu, aprecia la Paris că în spațiul Macedoniei istorice trăiau cca. 480.000 de români, cărora li se adăugau încă 120.000 de conaționali împrăștiați în alte zone ale celor 4 state. În perioada interbelică, în diversele statistici ale statelor balcanice apăreau și românii, cel mai adesea în număr mult diminuat față de realitate. Astfel, de exemplu, recensământul oficial din Grecia, din 1928, înregistra un număr de 19.703 români, iar recensământul din Bulgaria din 1934 - 16.405 români. În recensământul oficial din Jugoslavia din 1921 erau înregistrați 229.398 români, respectiv 74.090 în Banatul sârbesc, 10.550 în Macedonia și 141.279 în Craina (ulterior aceștia dispărând cu totul din statistici, conform concepției existente mai de mult, dar și astăzi, că vlahii din Timoc nu sunt români, ci sârbi). Autoritățile de la București sau unii oameni din țară implicați în problemele balcanice, precum Victor Papacostea, V. Stoica, G. Murnu, considerau că în spațiul balcanic trăiau între 300.000 și 1.000.000 de aromâni, mai multe mii de istroromâni și meglenoromâni, 500.000 de timoceni etc.

Situația statistică este tot așa de complexă și după al doilea război mondial. În statistica oficială a Macedoniei sunt menționați mai puțin de 10.000 de vlahi, deci aromâni. Aproape aceeași este situația în ultima statistică oficială bulgară, care înregistrează 7.650 vlahi și 5.159 aromâni. Unele aprecieri recente se referă la existența în lume a cca. 1,5 milioane aromâni și a unui număr apropiat de timoceni. Evident că astfel de date statistice nu pot fi controlate.

Pare destul de curioasă și următoarea realitate. Practic în toate țările sud-est europene există forme de asociere ale românilor, uneori chiar mai multe aflate în dispute pe probleme majore sau minore. După câte știm nici una dintre aceste societăți sau asociații ale aromânilor, vlahilor etc. nu a făcut în mod independent prin eforturi proprii o acțiune de identificare și de recenzare corectă a tuturor celor de descendență aromânească, fie că ei astăzi sunt sau nu vorbitori ai idiomului aromân, au sau nu conștiința distinctă a propriei lor identități etnice.

Legat de problema apartenenței etnice se cuvine a adăuga și alte aspecte. Încă din secolul trecut, cu o insistență din ce în ce mai mare în acest veac, o serie de reprezentanți ai cercurilor culturale și politice din spațiul balcanic au încercat și încearcă să conteste însăși identitatea națională distinctă a neamului românesc din Balcani și a limbii sale. Astfel multă vreme s-a încercat, se încearcă și acum, să se demonstreze că în veacurile trecute termenul de vlah - vlahi ar fi desemnat fie balcanici de tot felul ce se îndeletniceau în exclusivitate cu păstoritul, fie oameni ce aveau un statut juridic aparte, cu alte cuvinte se contesta etnikonul în favoarea unei

categorii socio-profesionale. Astfel a fost contestată vlahilor calitatea lor de etnie distinctă și diferită în raport cu celelalte popoare mai vechi sau mai noi din Peninsula Balcanică.

În subsidiar, unii reprezentanți ai ideologiilor naționaliste din Balcani au contestat, atunci când au admis romanitatea vlahilor, legătura lor de înrudire, respectiv unitatea lor cu frații din spațiul nord-dunărean. S-a încercat astfel mai întâi în mediile otomane (ale Junilor Turci), apoi în mediile balcanice, acreditarea ideii existenței a două popoare romanice distincte, români și aromâni, respectiv vorbitori a două limbi neolatine distincte. În condiții istorice complexe deosebite, după al doilea război mondial, o astfel de idee a fost îmbrățișată și de un număr de aromâni aflați în locurile lor de baștină și în diasporă. În sprijinul acestei teze se invocă adeseori rezoluția 1333 adoptată de către Parlamentul Europei în 1997, pe baza raportului prezentat de deputatul catalan De Puech. Menționăm imediat că atât în raport cât și în rezoluție se vorbește în mod clar doar de o minoritate cultural-lingvistică.

În veacul XX marea masă a aromânilor, în primul rând vârfurile lor, mai cu seamă intelectualii, s-au considerat în calitatea lor de aromâni ca parte integrantă a neamului românesc, respectiv componenta sudică a românismului. Considerau de asemenea că ei vorbeau un dialect al limbii române pe care îl foloseau în mod frecvent alături de ceea ce era și este limba literară. Din acest punct de vedere în veacul XX continua o tradiție ce începuse încă din vremea primei renașteri, cu Ucuta, Roja, Boiagi, și continuase apoi cu toți reprezentanții celei de-a doua renașteri naționale, în plină manifestare prin activitatea și opera lui C. Belimace, G. Murnu, N. Batzaria, T. Capidan, familia Papahagi și mulți alții. Toți aceștia au continuat și au afirmat cu tărie mai vechea idee a unității de neam și de limbă. Situație care poate fi constatată și astăzi de exemplu la cei mai mulți dintre aromânii trăitori în actualul stat românesc.

Nu trebuie ignorate nici alte realități de concepție și de acțiune ale unor aromâni în ținuturile lor de baștină sau în diasporă. La fel ca și în veacurile anterioare, mulți aromâni trăiau în mijlocul unor etnii majoritare distincte în raport cu ei. Mulți și-au desăvârșit educația în școlile majoritarilor și au făcut cariere de tot felul în statele acestor majoritari. Nu puțini au sfârșit prin a se considera din punct de vedere etnic ca aparținând acestor majoritari. Evident că la aceasta au putut contribui nu o dată și eforturile încununate de succes ale unor propagande străine. Este evident că o serie de descendenți ai familiilor aromâne s-au considerat în statele în care trăiau fie greci, fie sârbi, fie bulgari etc. Într-un anume fel, debutul a fost făcut în perioada luptelor de eliberare și a începuturilor statului grec, când au apărut așa-numiții grecomani, adică vlahi care s-au considerat (și se consideră destui și astăzi) componenți ai etniei grecești, vorbind un idiom romanic. Astfel numeroase personalități din cele mai diverse domenii ale vieții Greciei au fost vlahi la origine, precum Rigas Velestinis, G. Averov, M. Tosița, I. Coleti, S. Sina, S. Lambros și mulți alții. Un inventar sumar al oamenilor de seamă din istoria Serbiei, având origine armânească, menționează nu mai puțin de 112 savanți de tot felul, 64 de scriitori și artiști, 35 de politicieni între care 8 șefi de guvern, 56 de însemnați oameni de afaceri etc. Oarecum asemănătoare este situația și în cazurile Bulgariei, României și chiar Albaniei.

Lupta națională a românilor din Peninsula Balcanică, desfășurată cel mai adesea cu sprijinul autorităților de la București, s-a dus pe trei planuri: învățământ primar și secundar în limba națională, organizare bisericească proprie (inclusiv recunoașterea unui episcop sau mitropolit) cu oficierea cultului în românește și, nu în cele din urmă, reprezentare proporțională pe baze

etnice în organismele locale și regionale. Românii balcanici, împrăștiați și deci minoritari, au urmărit obținerea unor drepturi naționale elementare în cadrul structurilor politice existente, nepropunându-și o afirmare statală proprie care nici nu ar fi fost posibilă.

În anul 1905, în viața aromânismului dintre granițele Imperiului Otoman a intervenit o schimbare majoră. Ca urmare a eforturilor conjugate ale propriilor lor reprezentanți din zonă, ca și ale autorităților bucureștene, la 9 mai 1905, sultanul a emis o iradea prin care era recunoscută naționalitatea aromână. Printr-un adevărat document constituțional se garanta școala, biserica și autoconducerea locală. Se crea, în acest mod, baza legală ce ar fi trebuit să asigure locuitorilor de origine aromânească din Imperiul Otoman o situație națională care să le permită cultivarea lor în limba proprie, perpetuarea individualității lor etnice și participarea pe această bază la întreaga viață a statului ai cărui cetățeni erau. Într-un fel se deschidea calea spre un regim mai bun decât cel pe care-l aveau atunci îndepărtații lor frați din Transilvania și mai ales din Basarabia.

În perioada imediat următoare aplicarea efectivă a unor reglementări extrem de favorabile a întâmpinat numeroase piedici făcându-se deci parțial. Dincolo de inerentele slăbiciuni ale aparatului de stat otoman, gata de prăbușire, incapabil de a asigura o guvernare eficientă, la aceasta au contribuit și alți factori, deloc neglijabili, ce țineau de popoarele și statele din zonă și, în primul rând, de împotrivirea Patriarhiei ecumenice și a autorităților de la Atena. De altfel, această ultimă realitate a și determinat o tensionare continuă a condițiilor de viață a aromânilor din zonă, ce au suferit mult, generalizându-se jafurile, distrugerile, asasinatele. După unele calcule incomplete, în acei ani au căzut din rândurile aromânilor peste 400 de victime, în special institutori, preoți, oameni bogați și influenți. Au fost date focului și distruse școli, biserici, numeroase gospodării. Totodată s-a ajuns la ruperea relațiilor diplomatice dintre București și Atena.

În vara anului 1908 a avut loc în statul otoman o mișcare revoluționară ai cărei inițiatori și conducători au fost *Junii Turci*. Mișcarea acestora, încă de la începuturile ei, se bucurase de sprijin din partea aromânilor, atât din Regat cât și de la sud de Dunăre. Între membrii mișcării, cu o compoziție eteroclită din punct de vedere etnic, se aflau și o serie de aromâni, mai cu seamă în cadrul nucleului cu rol determinant de la Salonic. Această participare fusese generată de idealurile programatice inițiale ale unei mișcări ce-și propunea salvarea statului otoman prin reformarea acestuia în numele principiilor și libertăților general democratice, inclusiv în ceea ce privește complexa problematică a naționalităților.

Pentru fruntașii de atunci ai aromânilor, ca și pentru sprijinitorii lor la București, s-a pus problema unor opțiuni de maximă însemnătate. Majoritatea acestora au ajuns la concluzia că soluționarea pozitivă, durabilă a problemei lor naționale era legată de soarta Imperiului Otoman mai mult decât de statele naționale balcanice ce aveau să-i succedă acestuia. Aceste state manifestaseră deja atitudini discriminatorii, deznaționalizatoare față de minorități, provocând astfel îngrijorarea legitimă a elementului aromânesc din Balcani. Axându-se pe ideea menținerii, prin modernizare și democratizare, a lumii politice otomane, aromânii au participat nemijlocit la întreaga viață publică ce s-a desfășurat la Constantinopol și în alte părți până la războaiele balcanice inclusiv. Au avut reprezentanți în Parlamentul turc, în unele instituții guvernamentale. Nicolae Batzaria a îndeplinit timp de 8 ani funcția de senator și a fost totodată un exponent de bază al partidului *Uniune și Progres* al Junilor turci în parlamentul

otoman, iar în timpul crizei balcanice, în 1913, a avut și funcția de ministru, în această calitate punându-și semnătura pe tratatul de la Londra care lichida multiseculara stăpânire otomană în cea mai mare parte a Peninsulei Balcanice. Perioada de după victoria revoluției Junilor Turci până la războaiele balcanice reprezintă într-un fel, pe plan politic, o adevărată *epocă de aur* pentru românismul din inima Peninsulei Balcanice.

Noul climat a dat posibilitatea organizării primelor, de fapt singurelor, congrese naționale ale aromânilor și rolul preponderent a revenit corpului didactic ce reprezenta, atunci și acolo, partea cea mai activă și conștientă a aromânismului. Acestea au avut loc în anii 1909-1910 dezbătând probleme școlare, culturale, politice, neavând însă o finalizare legislativă. A urmat apoi perioada războaielor balcanice. Cea mai mare parte a ținuturilor de baștină ale aromânilor au devenit teatru de operațiuni militare, fiind lovite de distrugerii, jafuri și omoruri. În noile condiții istorice aromânii au sperat într-o soluție fie a unui stat macedonean pluriethnic, fie a unui stat confederativ albano-român. În acest sens o delegație aromână condusă de George Murnu a făcut, fără rezultat, un lung periplu în capitalele marilor puteri. În final, cu ocazia conferinței de pace de la București, conducătorii delegațiilor Serbiei, Greciei și Bulgariei au semnat scrisori prin care angajau forurile conducătoare ale statelor respective în recunoașterea și sprijinirea în plan cultural și bisericesc a aromânilor. Nici unul dintre guvernele respective nu și-a respectat obligațiile asumate.

Oarecum asemănător a fost modul de abordare a problemei românismului balcanic în condițiile terminării primei conflagrații mondiale, în timpul lucrărilor Conferinței de pace de la Paris, ce-și propusese a da Europei o nouă organizare, bazată în mare măsură, cel puțin declarativ, pe principiul drepturilor naționalităților, respectiv a autodeterminării popoarelor. Din nou sub conducerea lui George Murnu, în numele aceleiași Societăți de Cultură Macedoromână, percepută atunci ca un organ conducător al tuturor românilor din spațiul balcanic, o delegație cerea pe malurile Senei satisfacerea unor deziderate românești în Balcani, în fond identice cu cele solicitate prin capitalele europene în 1913. Și în 1919-1920, ca și în 1913, eforturile delegației aromâne nu au fost sprijinite efectiv de către autoritățile române, și mai cu seamă nu au reușit să capteze în nici un fel atenția și bunăvoința marilor puteri care luau de altfel, în ultimă instanță, deciziile. În textul tratatului de la Sevres a fost cuprinsă o vagă formulare despre o autonomie românească în Pind, ce nu a devenit realitate pentru că respectivul tratat nu a fost pus niciodată în aplicare, iar în tratatul de la Lausanne ce-l înlocuia românii nu mai erau pomeniți. Nu s-a realizat atunci nici ideea unei Macedonii plurietnice, nici ideea unei comunități statale româno-albaneze și cu atât mai mult nici ideea unei statalități proprii românești, așa cum existase o tentativă de scurtă durată în vara anului 1917, urmată de o alta, cu același rezultat negativ, în prima parte a anului 1941.

Realitățile politice și naționale românești în spațiul balcanic la începutul veacului pot fi privite și sub un alt aspect. În Turcia europeană, dispărută în 1912, în special în zona Macedoniei istorice, fuseseră desfășurate mai multe decenii propagande ale statelor naționale avându-și capitalele la Atena, Belgrad, Sofia și București. Propaganda statelor sud-dunărene în Macedonia urmărise prin cele mai diverse mijloace, inclusiv cele violente, dobândirea Macedoniei în totalitate sau în cea mai mare parte. Statul român se afla la sute de kilometri depărtare de micile și împrăștiatele comunități românești de la sud de Munții Balcani. Anexarea unor teritorii de acolo nu a fost

dorită de cercurile bucureștene și nici nu ar fi fost posibilă. În fapt guvernul român în zonă a fost singurul care a urmărit în mod consecvent și exclusiv scopuri culturale și umanitare, respectiv păstrarea și cultivarea identității naționale a românilor de acolo, în cadrul statelor naționale a căror cetățeni loiali au fost îndemnați a fi. O astfel de acțiune românească, din păcate, a fost și este încă denigrată și falsificată, subliniindu-se continuu ideea unei politici a Bucureștiului de *românizare* forțată, nedorită a unor populații din Balcani. Dacă astfel de opinii și atitudini sunt explicabile din partea cercurilor naționaliste, nu o dată șoviniste, din capitalele balcanice, ele sunt mult mai puțin de înțeles și mai ales de acceptat din partea unor aromâni din zonă și din afară, mai ales din partea celor care într-un fel sau altul se consideră exponenți și lideri de opinie ai aromânilor. Din acest punct de vedere atitudinea autorităților guvernante de la București a fost consecventă de la Cuza Vodă până în ultima vreme, când implicarea în diverse forme a guvernului României, prin Departamentul pentru relații cu românii de peste hotare, a avut în vedere mereu aceleași scopuri ale păstrării identității naționale, mai cu seamă prin școală, biserică, media.

Până la conferința de pace de la Paris, Societatea de Cultură Macedoromână a acționat în mod efectiv ca un organ reprezentativ și coordonator pentru românii din spațiul balcanic. Tot atunci, alături de aromâni, în jurul anului 1900, au început și primele acțiuni revendicative sau de altă natură în legătură cu istroromânii pe de o parte și timocenii pe de altă parte. În mai multe rânduri înainte și după 1900 frunțași din satele istroromânilor s-au adresat dietei provinciale pentru a se aproba deschiderea unor școli în care să se învețe în limba maternă românească. Astfel de demersuri au fost sprijinite de deputați italieni însă majoritatea croată a împiedicat în diverse feluri materializarea pozitivă a unor asemenea deziderate. Abia la sfârșitul primului război mondial, cu sprijinul guvernului de la București și prin bunăvoința guvernului italian, Andrei Glavina, apostolul istroromânilor, a reușit să deschidă o școală românească care a funcționat doar câțiva ani, până la moartea, în anul 1925, a inițiatorului și directorului ei. De atunci și până astăzi nu au mai existat la istroromâni forme organizate de instruire, după cum au fost lipsiți și de mijloace proprii de informare și chiar, cu puține excepții în perioada interbelică, de orice fel de tipărituri în dialect. Astfel, între toți românii balcanici, procesul de alienare pare a fi cel mai avansat la ei, astfel că nu este exclus ca nu peste multă vreme istoria să consemneze moartea ultimului vorbitor de istroromână așa cum în 1898 se înregistra decesul ultimului vorbitor, în insula Veglia, a limbii dalmate.

Tot la începutul veacului, după anul 1907, au început acțiunile naționale și ale timocenilor, mai întâi din Serbia și apoi din Bulgaria. În vremea războaielor balcanice, apoi la sfârșitul primului război mondial și din nou în primăvara-vara anului 1941, cu ocazia primei destrămări a Jugoslaviei, reprezentanți ai românilor de acolo, inclusiv a două comitete naționale constituite, au cerut unirea zonei timocene cu România. În vara anului 1941, în peste 60 de sate din valea Timocului s-au desfășurat adunări populare încheiate cu decizii semnate în acest fel, decizii asemănătoare credinționalelor prezentate la Alba Iulia la 1 decembrie 1918. Nici autoritățile de la București, nici factorii responsabili ai Europei de atunci nu au sprijinit astfel de demersuri. Aceiași români timoceni au încercat în anii 1944-1945 să obțină de la noile autorități iugoslave, în frunte cu mareșalul Tito, recunoașterea lor ca minoritate națională și un regim specific acesteia. Acțiunea a eșuat atunci, nerecunoscându-li-se calitatea de români, situație care practic din punctul de vedere al autorităților belgradene durează până astăzi.

Putem considera că la sfârșitul primului război mondial se înregistra eșecul unui întreg program politic de afirmare a identității proprii a românilor în spațiul balcanic. În deceniile următoare, în ritmuri diferite, cu intensitate variabilă, a continuat amplificându-se fenomenul de asimilare și desnaționalizare, de diminuare drastică a potențialului uman și spiritual al descendenților romanității orientale din dreapta Dunării.

Schimbările intervenite în zonă o dată cu terminarea celui de-al doilea război mondial nu au contribuit la ameliorarea situației, dimpotrivă. Desigur că instaurarea regimurilor totalitare comuniste și a cortinei de fier ca simbol al războiului rece și-a avut rolul în evoluțiile respective. Practic regimurile comuniste de la Tirana sau Sofia nu recunoșteau în nici un fel pe acești români autohtoni ca minoritate ce trebuia să se bucure de drepturi și garanții conform standardelor internaționale. Practic aceeași era situația și în Jugoslavia, unde vlahii apăreau din când în când în statistici. În numele principiului neamestecului în treburile interne, dar și din alte considerente mai mult sau mai puțin valabile, autoritățile comuniste de la București au încetat complet să se preocupe, chiar și formal, de românii balcanici, chiar destulă vreme, practic, s-a interzis a se vorbi despre ei, absolutizându-se de exemplu teza falsificatoare în fond a formării exclusive a poporului și limbii române în spațiul nord danubian.

Situația nu a fost în esență diferită în ceea ce privește problema aromânilor nici în Grecia, devenită parte a lumii libere, membră a Uniunii Europene și a NATO. Împotriva conducătorilor naționali ai aromânilor au fost luate măsuri de prigonire, uneori aspre până la pedeapsa cu moartea. A fost lichidată rețeaua școlară românească. S-a intensificat prin toate mijloacele propaganda antiromânească și răspândirea ideii că aromânii erau și sunt greci vorbitori ai unui idiom latin. Unele manifestări românești, inclusiv de formare a unor asociații, au fost permise exclusiv în domeniu cultural, folcloric, cu condiția afirmării explicite a apartenenței la etnia grecească.

În astfel de condiții era normal ca unele acțiuni pe linia mișcării naționale să existe în afara spațiului de baștină al românilor balcanici, sau în afara statului român. O serie de exponenți ai intelectualității românești balcanice au simțit nevoia de a atrage atenția opiniei publice și cercurilor conducătoare asupra existenței latinității sud-dunărene și a dorinței acesteia de a-și păstra identitatea în plan național, lingvistic etc. Astfel de acțiuni s-au desfășurat multă vreme sporadic, ca rezultat al unor inițiative particulare.

Un rol de seamă în această direcție l-a avut în primii ani postbelici Constantin Papanace, care a fost și un fruntaș de seamă al mișcării legionare, dar care și-a consacrat ultimele decenii de existență mai ales problemei aromânești despre care a și alcătuit un număr însemnat de valoroase lucrări. El a alcătuit o serie de memorii în problema aromânească, ce au fost adresate secretarului general al ONU, congreselor FUEV, regelui Mihai aflat în exil, diverșilor fruntași politici din Europa etc. În esență Constantin Papanace cerea ca românilor balcanici să li se aplice drepturile prevăzute în normele internaționale și în cartă ONU pentru minoritățile etnice. În scopuri tactice, având în vedere și dezinteresul complet, ostilitatea chiar a autorităților de la București, precum și atitudinea negativă față de București existentă în capitalele balcanice, în diversele memorii cu caracter oficial Constantin Papanace adoptă o anumită poziție de ambiguitate, vorbind despre românii balcanici, în speță despre aromâni, atât ca parte a românismului în general, cât și ca despre o etnie balcanică distinctă cu propria sa limbă. Se impune imediat a se preciza că în lucrările sale de analiză și investigație științifică, unele având dimensiuni de

sute de pagini, Constantin Papanace a afirmat statornic, cu dovezi concludente, apartenența românilor balcanici la unul și același popor, locuind întregul spațiu sud-est european de o parte și de alta a Dunării. Pe termen scurt, practic, eforturile lui Papanace nu au avut rezultatele scontate. Românii balcanici erau prezenți doar într-un număr restrâns de studii și cercetări ale lingviștilor, etnografilor, istoricilor.

Au apărut, de exemplu, în România, prin grija lui H. Cândroveanu și Chira Manțu, antologii ale literaturii aromâne populare și culte. După 1978, prin eforturile succesive ale unor cărturari, problema aromânească a început să fie prezentă la diverse reuniuni și organisme precum ONU, Parlamentul Europei, conferințele OSCE, congresele FUEV etc. Între inițiatorii unor astfel de acțiuni s-au remarcat A. Ciufecu, V. Barba, I. Perifan și alții. După 1980 au început să se desfășoare periodic, în SUA și în Germania, congrese internaționale consacrate în mod special problemelor aromânești. Evenimentele tumultuoase legate de prăbușirea regimurilor comuniste în anii 1989-1990 și începutul democratizării și europenizării statelor sud-est europene reprezintă un moment important în istoria aromânilor în cadrul a ceea ce putem deja denumi cea de a treia renaștere națională.

În toate țările din zonă, într-o formă sau alta, problema aromânească/românească este prezentă în cele mai diverse forme. În unele state, Macedonia fiind un exemplu ilustrativ, li s-a acordat o recunoaștere prin legea fundamentală. În toate țările balcanice au apărut forme proprii de asociere și organizare, uneori mai multe, aflate nu o dată în conflict și dispută, ceea ce de altfel pe ansamblu nu servește cauzei naționale. În fiecare din țările din zonă au început să apară una sau mai multe publicații periodice cu conținut politic, cultural, istoric. În programele de radio și televiziune, sporadic la început, apoi prin emisiuni permanente, aromânii au început a fi tot mai prezenți. Au fost făcute și primele tentative, prea puține însă, din inițiativă neguvernamentală, de introducere în sistemul educațional a graiului propriu. În ultimul deceniu au fost tipărite peste 100 de volume în grai aromânesc pe probleme aromânești, au apărut câteva dicționare etc. Ca rezultat al acțiunii cumulate a militanților naționali ai aromânilor din mai multe țări problema a fost dezbătută în o serie de foruri internaționale, ajungându-se la elaborarea și aprobarea în urmă cu trei ani a unei recomandări (nr. 1333/1997) prin care parlamentul Europei cerea tuturor statelor să asigure drepturi corespunzătoare comunităților aromâne.

Problemele evoluției situației romanității balcanice în ultimul deceniu, precum și în perspectivă, sunt complexe. Au acționat și acționează factori din cei mai diverși. A continuat și continuă ideea mai veche, corectă întru totul în opinia noastră, a identității de neam și de limbă între toate ramurile românismului de o parte și de alta a Dunării. Nu poate fi însă ignorată nici realitatea că atât în spațiul țărilor balcanice, adică în locurile de baștină, cât și în diaspora aromânească, există un număr de oameni care cred că aromânii și limba lor au o strânsă legătură de rudenie cu românii și limba lor, fără însă a se identifica cu aceștia, alcătuiind astfel două popoare separate. Pentru mulți o asemenea concepție, pe care o propagă și o sprijină în fel și chip, ar avea un rol esențial în acțiunea viitoare în planul național. În sprijinul unei asemenea idei se aduc diverse argumente, adeseori lipsite de temeii, conjecturale, și se inițiază diverse acțiuni, precum generalizarea unui nou alfabet, a cărui „calitate” esențială ar fi deosebirea cât mai mare față de cel românesc. Fără a se nega buna credință și dreptul la opinie al adepților unei asemenea teorii, trebuie observat că cei mai mulți dintre ei provin din afara cercului specialiștilor cu pregătire istorică, lingvistică etc.

Desigur că problema ca atare a identității / nonidentității vorbitorilor latinofoni din dreapta și din stânga Dunării poate fi oricând discutată ca subiect de interes științific în rândurile specialiștilor, care în marea lor majoritate astăzi consideră că există doar un popor român cu mai multe ramuri componente.

Dincolo de toate acestea însă agitarea problemei romanității balcanice, demersurile făcute pentru aceștia în domeniul școlii, bisericii, mediei, în reprezentare și participare în instituții politice și culturale ale statelor din zonă, se pot constitui în premisă și garanție a continuității unei realități etnico lingvistice care de peste 1000 de ani e parte componentă și îmbogățitoare a lumii europene în care trăim și pe care ne-o dorim.

Esențialul documentelor invocate, precum și o bibliografie sumară există în S. Brezeanu, G. Zbucnea, *Românii de la sud de Dunăre. Documente*, București, 1997. Problemele de bază ale veacului nostru au fost abordate în lucrarea G. Zbucnea, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică (secolele XVIII – XX)*, București, 1999, unde sunt și notele științifice necesare. Dintre lucrările recente mai amintim N.S. Tanașoca, *Afirmare și alienare în istoria romanității balcanice, în Sud-estul și contextul european. Buletin II*, București, 1994; Matilda Caragiu Marioțeanu, *Un dodecalog al aromânilor*, Constanța, 1996; Neagu Djuvara (coord.), *Aromânii. Istorie, Limbă. Destin*, București, 1996; G. Caragiani, *Studii aromâne*, București, 2000. Probleme actuale ale vieții românismului balcanic pot fi întâlnite și în numeroasele periodice, mai ales ale aromânilor, între care menționăm *Deșteptarea aromânilor*, *Dimândarea*, *Bana armânească*, *Zborlu a nostru*, *Fenix*, *Perenitatea vlahilor în Balcani*, *Grailu Armânescu*, *Timpul – Vreme*, *Vorba noastră* etc.

COLOFON

Autorul lucrării	GHEORGHE ZBUCHEA
Titlul lucrării	DESPRE DESTINUL ISTORIC AL ROMÂNILOR DIN DREAPTA DUNĂRII ÎN SECOLUL XX, în „AUSH IST.”, 2000
VARIANTĂ DIGITALIZATĂ DE	Editura Predania/ CP 67, OP 13, București www.predania.ro tehnoredactor/ Remus Brihac concept grafic/ Atelieruldegrafica.ro

PREȘANIA